

УЧАСТИЕТО НА КИМОН ГЕОРГИЕВ В ИЗГРАЖДАНЕТО НА ПЪРВАТА БЪЛГАРСКА ПРОПАГАНДНА ИНСТИТУЦИЯ – ДИРЕКЦИЯ ЗА ОБЩЕСТВЕНА ОБНОВА

Мила Кръстева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Настоящата статия разглежда координиращата функция на министър-председателя Кимон Георгиев при основаването, законовото регламентиране и уреждането на цялостната дейност на Дирекцията за обществена обнова. Посредством обнародвани укази и наредби-заconi в „Държавен вестник“, както и документи, издадени от пропагандната институция, се доказва, че ръководна функция при аргументирането на новия политически ред изпълнява министър-председателят Кимон Георгиев, а не формално назначените директори на Обновата.

Ключови думи: пропаганда, Дирекция за обществена пропаганда, Деветнадесетомайски преврат.

Въведение

В периода юни 1934 – януари 1935 г. министър-председател на България е Кимон Георгиев (1882 – 1969). Той принадлежи към политическия кръг „Звено“ и участва активно в подготовката и извършването на държавния преврат от 19 май 1934 г. Правителството начело с Кимон Георгиев отменя Търновската конституция, Народното събрание е разпуснато, забранени са политическите партии, като по този начин се създават условия за монархическа диктатура [1].

Резултати

По примера на някои от европейските държави от този период, дейците на Деветнадесетомайския преврат създават първата официална българска пропагандна институция. С Указ № 16 от 7 юни 1934 г. се одобрява V постановление на Министерския съвет, който с протокол от 6 юни същата година утвърждава Наредба за учредяване на Дирекция за обществена обнова (ДОО). Нейните задачи се състоят в следното:

1. „...да насочи духовния живот на страната към единение и обновление в служба на нацията и държавата“;

2. „...да работи за издигане на престижа на нацията като следи духовния живот в чужбина, за състоянието, развитието и нуждите на българската материална и духовна култура“;

3. „...да съдейства за организиране на гражданството в идейно единна общонародна групировка“.

С Указ № 22 от 8 юни 1934 г. се утвърждава Правилник за прилагане на Наредбата за обществена обнова. Той съдържа десет пункта, разделени в три отдела:

1. Общ отдел;
2. Отдел вътрешна служба;
3. Отдел външна служба.¹

Средствата за издръжката на Дирекцията за обществена обнова се осигуряват изцяло от държавния бюджет.

Пръв директор на пропагандната институция става Петко Пенчев, за началник на „Организационния отдел“ е назначен Ставри Андреев, Тодор Христов оглавява „Външния отдел“, Георги Кулишев застава начело на „Отдела за цензура и печат“, а „Отделът по литература и култура“ е поверен на Владимир Полянов. Подтекстът на тези назначения издава опасения от партийни домогвания и това проличава от факта, че Кулишев, Андреев и Пенчев са част от кръга „Звено“.

С установяването на диктатурата на деветнадесетомайците се пристъпва към значително ограничаване на свободите на българските граждани. Наредбата-закон за печата, издадена на 12 юни, непосредствено след идването на правителството на Кимон Георгиев, ликвидира партийния, синдикалния и свободния печат. Според нея:

1. се изисква предварително разрешение на ДОО за издаване на вестник или списание;

2. се въвежда ценз за редактори, според който те трябва да са български поданици на минимална възраст тридесет години (за вестник) и двадесет и една години (за списание), неосъждани за престъпления от общ характер [2].

Дирекцията за обществена обнова определя кои периодични издания могат да продължат да се отпечатват и разпространяват и кои – не. Публикувани са три списъка със забранени и разрешени периодични издания. Те служат, от една страна, за директното спиране на тридесет и пет вестника, а от друга, за легализирането на двеста нови вестника и тридесет списания. Главните редактори на столичните ежедневници протестирали против това разделение пред сградата, в която се помещава ДОО, но не постигат съществен резултат, понеже политическият елит вижда развитието на пропагандната институция в по-далечна перспектива.

Контролът върху печата се засилва не само за статии, които разглеждат вътрешната политика на България, а и за такива, които тълкуват външнополитическата обстановка. Същевременно влизат в сила забрани за разпространение на чужди периодични издания.

Съгласно дейността на Дирекцията за обществена обнова се предвижда съставянето на два отдела:

1. за пропаганда, печат, радио, кино, книгоиздаване;
2. за организиране на обществени сили.

Правителството на Кимон Георгиев провежда мащабна дейност, която да въздейства върху обществото чрез речи, събрания, нагледни материали и печатни издания, театрални постановки, кинопрожекции, произведения на изобразителното изкуство, музейни сбирки и организиране на масови мероприятия [3].

На 12 юни се приема Наредба-закон за разформироването на съществуващите политически и партийни организации и се забранява организирането на нови. Заедно с това се спира издаването на всички издания с партиен и политически характер.

В случай че издател прибегне до отпечатване на вестник, без да е получил разрешение от Дирекцията за обществена обнова, се предвижда наказание до три години строг тъмничен затвор, глоба до 30 000 лв. и конфискация на целия инвентар на редакцията.

Въпреки че директорът и началниците на отдели в ДОО принадлежат към едно идейно течение, различията помежду им надделяват и пораждат ожесточени спорове. Така на 17 септември 1934 г. Петко Пенчев е уволнен от поста си. Взето е решение директорското място да бъде предложено на полк. Крум Колев (1890 – 1970). Под негово ръководство задачите на пропагандата се изменят. Като основна цел се формулира идейно превъзпитание на българската нация и се пристъпва към изграждане на държавни профсъюзи. Военният елемент в структурата на Дирекцията за обществена обнова става водещ. Посредством делегиране на правомощия на кап. Петър Хаджииванов, кап. Тодор Джонев, кап. Стоян Трендафилов се мотивира желание за осигуряване на надпартийност на пропагандната организация. Полк. Колев е категоричен, че трябва да получи ранг на министър, но Кимон Георгиев заявява, че е по-склонен да подаде оставката си, отколкото да създаде девето министерство. По тази причина още на 18 октомври 1934 г. Крум Колев е отстранен от директорския пост в Дирекцията за обществена обнова.

Четири месеца след сформирането на ДОО се налага изработването на нова Наредба-закон за регламентиране на дейността ѝ. В чл. 1 се уточнява, че Дирекцията е пряко подчинена на министър-председателя. Според чл. 2 задачата ѝ е да подготви българските

граждани и младежи в духа на новите условия на народен и обществен живот. Тази твърде обща формулировка е пояснена в следващия член на наредбата-закон. За постигане на целите ѝ са изброени три насоки на работа:

- а) възпитаване на българските граждани в духа на саможертвена служба на държавата и нацията;
- б) контрол над обществения живот;
- в) пропагандиране на идеите и разбиранията за новата държава.

Член 4 разпорежда всички заповеди на пропагандната институция, отнасящи се до обновяването, да имат задължителен характер за всички законно съществуващи организации. Разпорежданията, които засягат държавните учреждения, се правят чрез съответния министър.

Допълненията от 16 октомври регламентират щатът на длъжностните лица в ДОО да се изработва от директора и да се утвърждава от министър-председателя.² От посочените разпоредби става ясно, че функцията на директора на Обновата е формална и на практика ръководните решения се вземат от Кимон Георгиев.

В края на октомври 1934 г., след въвеждането на новите структурни изменения, на директорския пост в Дирекцията за обществена обнова е назначен Петър Попзлатев (1895 – 1962). Той разгръща мащабна пропаганда за приобщаването на цялото българско общество към режима на деветнадесетомайците. Изпратени са десетки агитатори на територията на цялата страна. Периодичният печат съобщава за триста проведени събрания, на които са разяснявани идеите на новата власт. Оратори на тези събрания са запасни офицери, адвокати, чиновници, администратори и дори действащите министри [4].

В периода 26 – 28 декември 1934 г., при активизиране на пропагандата на новия политически режим, е проведена конференция на дейците на Обновата. Тя приема първия пропаганден план, с който се формулират три основни задачи:

1. „...да подготви пътя за практическата дейност на режима“;
2. „...да остане най-силното оръжие за овладяване и спечелване на народа за новото строителство и подема на държавата“;
3. „...да внесе яснота и ново съзнание в народа, да насади новите схващания за гражданина, нацията и държавата“.

Отделя се специално внимание на идеологически и особено на професионални изисквания към заетите с пропагандата лица. Те трябва да бъдат добри психолози, да притежават наблюдателност, умение да внушават, да засягат чувствителните места на аудиторията, да излъчват вяра и увереност. Установяването на необходимите

качества е свързано с попълване на допълнителен въпросник за семейно положение и предходен професионален опит от всеки служител в Дирекцията. Той съдържа следните въпроси:

1. Име, презиме и възраст;
2. Семейно положение;
3. Колко и кои членове от семейството се издържат от служителя, и възрастта им;
4. Под един покрив ли живеят и едно домакинство ли образуват към 1 юли 1934 г.;
5. Има ли други членове на издръжка от служителя – кои от тях са от семейството, къде работят те – в държавни, общински или автономни учреждения;
6. Каква длъжност е заемал по-рано служителят, докога и с каква брутна заплата на месец.

В края на декларацията е уточнено, че който посочи неверни данни, подлежи на уволнение.³

За да бъдат обхванати и младежите в пропагандната дейност, деветнадесетомайците създават Съюз на българската младеж. В структурата му са включени три отдела:

1. Политическа и национална просвета и пропаганда;
2. Печатна пропаганда;
3. Разпространение на информация.

Целта на Обновата да съвмести вътрешнополитическата с културната пропаганда зад граница, не се реализира. Цялото внимание на пропагандните дейци е насочено към популяризиране на правителствената политика и спечелване на общественото доверие. Използван е примерът на Съветска Русия, Италия и Германия, т.е. държавите с тоталитарни режими, където периодичният печат се създава с обнадяваща, оптимизъм и ентузиазъм. Печатната пропаганда се разглежда като дейност, подчинена на интересите на държавата, с основни задачи да възпитава населението, да защитава националната кауза и да представя цялостната картина на българското развитие и искания пред чужденците [5].

След 19 май 1934 г. радиополитиката се поема от Дирекцията за обществена обнова. На 26 юли същата година под председателството на премиера Кимон Георгиев се провежда заседание по проблемите на радиоразпръскването. Обявено е, че сигналът на Радио София ще се засили и затова са необходими 45 дни. През това време радиото няма да работи. Предвижда се създаване на радиостанции във Варна и Пловдив, посредством които страната да бъде обхваната от подобрена радиомрежа, така че всяко населено място да има възможност да слуша радио неограничено [6].

При вглеждане в съдържанието на радиопредаванията се забелязва, че литературно-музикалната част е необходимата красива опаковка за представяне на преките внушения от страна на политическите фигури, дошли на власт след 19 май 1934 г. През есента на 1934 г. представителят на Главната дирекция на пощите, телеграфите и телефоните инж. Шарков прави обиколка на страната, за да изнесе сказки „*по съображения да бъде запознато населението с радиото – едно модерно и мощно техническо средство, с неговата същност и възможности*“. Това е държавно мероприятие, което отново потвърждава новия курс на правителствената политика в областта на радиото – едно сериозно средство за пропаганда и управление [7].

В Дирекцията за обществена обнова е въведен Правилник за писмоводство, деловодство и архива. Той е одобрен от директора Петър Попзлатев и започва да действа от 18 януари 1935 г.⁴. Правилникът е въведен твърде късно, когато институцията вече има солидно количество входяща и изходяща кореспонденция и не е в състояние да внесе ред. Същевременно се наблюдават редица слабости в дейността на пропагандната институция. Нереализирането на редица проекти на Дирекцията за обществена обнова – създаването на единна младежка организация и формирането на нов тип държавна структура, проваля масовизирането на подкрепата за режима и го лишава от реални властови лостове за установяване на тоталитарно управление [8]. Така на идеологическо ниво реално българо-германското сближение при управлението на Кимон Георгиев не се осъществява.

Липсата на завършени представи у идеолозите и пропагандистите на режима, зле координираните им практически действия, възгледите за цялостния и окончателен облик на новата власт, известната отвлеченост и елитарност на пропагандата, липсата на последователност при някои административни дейности, различните разбиращения на военни и цивилни експерти обуславят провала на експериментите с Обновата. Ако през 1934 г. назначението на пост в пропагандната организация е въпрос на престиж, то на следващата година оставането на работа там е изпитание. Финансовите затруднения на ДОО проличават в множество документи. За да няма недоволство от неизплатените заплати на служителите, Петър Попзлатев постига споразумение с няколко фирми продуктите им да се изплащат с няколко месеца закъснение⁵. Служителите не получават заплати в пълен размер, затруднени са при покриване на ежедневните си нужди и отложеното плащане на стоки от първа необходимост е начин за задържането им на работа.

До директора достига информация, че част от служителите му разпространяват информация за предстоящо закриване на ДОО и прехвърляне на ключовите ѝ звена към няколко министерства. Ръководството на пропагандната организация желае разпространението на слухове да бъде прекратено, и възлага на началниците на отдели да следят за дисциплината на подчинените си⁶.

На 21 април 1935 г. министър-председател на България става Андрей Тошев. Той не проявява грижи за пропагандната институция, тя постепенно отслабва и губи функциите си. Посредством съкращаване на персонала и отмяна на чл. 6 от Наредбата-закон за Дирекцията за обществена обнова, публикувана в бр. 161 на Държавен вестник от 16 октомври 1934 г., на 1 юни 1935 г. окончателно се прекратява нейното съществуване.⁷ Контролните ѝ функции преминават към Министерството на вътрешните работи и изповеданията (МВРИ).

През юли 1935 г. е изменена и допълнена Наредбата-закон за разформироване на партийно-политическите организации. С нея се забраняват всякакви форми на партийни проявления (включително устна пропаганда). Забранява се вносът на литература, която подбужда към политически действия. В края на годината се наблюдава известно отслабване на цензурата. Този факт може да се отдаде на кризата в управлението и на несигурната съдба на диктатурата [9].

Заклучение

Опитът от 1934 – 1935 г. окончателно извежда пропагандата от подчинено във водещо положение. Съществен принос при разработването на пропагандната стратегия в България и основаването на Дирекцията за обществена обнова има българският министър-председател и министър на правосъдието Кимон Георгиев. Неговата роля при въвеждането на пропагандна политика, за утвърждаване на престижа на царската власт е законово регламентирана. Формално назначените директори на Дирекцията за обществена обнова са често сменяни еднолично от Кимон Георгиев. Координиращата функция на министър-председателя трябва да бъде отчетена при разглеждането на цялостната дейност на Дирекцията за обществена обнова. Кимон Георгиев прави назначения на директорите на пропагандната институция, регламентира дейността ѝ и разширява нейния мащаб. Макар управлението на Кимон Георгиев и съществуването на Дирекцията за обществена обнова да не са продължителни, в България са положени основите на пропагандата в полза на управляващия елит.

Придобитият опит в периода 1934 – 1935 г. е използван при въвличането на България във Втората световна война и оказва дълготрайно политическо въздействие.

Бележки

- ¹ **Darzhaven vestnik**, god. LVI, Sofia, br. 54, 9 yuni 1934, s. 1 – 2.
[**Държавен вестник**, год. LVI, София, бр. 54, 9 юни 1934, с. 1 – 2.]
- ² **Darzhaven vestnik**, god. LVI, br. 161, 16 oktomvri 1934, s. 1.
[**Държавен вестник**, год. LVI, бр. 161, 16 октомври 1934, с. 1.]
- ³ **TsDA**, f. 232k, op. 1, a.e. 6, l. 27.
[**ЦДА**, ф. 232к, оп. 1, а.е. 6, л. 27.]
- ⁴ **TsDA**, f. 232k, op. 1, a.e. 17, l. 1.
[**ЦДА**, ф. 232к, оп. 1, а.е. 17, л. 1.]
- ⁵ **TsDA**, f. 232k, op. 1, a.e. 18, l. 13a.
[**ЦДА**, ф. 232к, оп. 1, а.е. 18, л. 13а.]
- ⁶ **TsDA**, f. 232k, op. 1, a.e. 18, l. 10.
[**ЦДА**, ф. 232к, оп. 1, а.е. 18, л. 10.]
- ⁷ **Darzhaven vestnik**, god. LVII, br. 121, 1 yuni 1935, s. 1.
[**Държавен вестник**, год. LVII, бр. 121, 1 юни 1935, с. 1.]

References/Литература

1. **Kumanov**, Milen. Politicheski partii, organizatsii i dvizhenia v Bulgaria i tehните лидери (1879 – 1949 г.). Sofia: Prosveta, 1991, s. 192 – 199.
[**Куманов**, Милен. Политически партии, организации и движения в България и техните лидери (1879 – 1949 г.). София: Просвета, 1991, с. 192 – 199.]
2. **Nedev**, Nedyu. Tri darzhavni prevrata ili Kimon Georgiev i negovoto време. Sofia: Siela, 2007, s. 319 – 325.
[**Недев**, Недю. Три държавни преврата или Кимон Георгиев и неговото време. София: Сиела, 2007, с. 319 – 325.]
3. **Dimitrov**, Ilcho. Bulgaria na Balkanite i v Evropa. Sofia: Narodna prosveta, 1983. 328 s.
[**Димитров**, Илчо. България на Балканите и в Европа. София: Народна просвета, 1983. 328 с.]
4. **Dimitrov**, Ilcho. Diktaturata i pechatat. – V: *Politicheskata tsenzura v Bulgaria*. Varna: VSU „Chernorizets Hrabar“, 2003, s. 94 – 110.
[**Димитров**, Илчо. Диктатурата и печатът. – В: *Политическата цензура в България*. Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2003, с. 94 – 110.]
5. **Natan**, Tanya. Tsenzuri i zhurnalisti. Presledvaneto na legalnia pechat na BKP: 1926 – 1934 g. Sofia: Nauka i izkustvo, 1980, s. 25 – 52.
[**Натан**, Таня. Цензури и журналисти. Преследването на легалния печат на БКП: 1926 – 1934 г. София: Наука и изкуство, 1980, с. 25 – 52.]
6. **Tonev**, Zdravko. Radioto v Bulgaria. Sofia: Vanyo Nedkov, 2000, s. 104.

- [**Тонев**, Здравко. Радиото в България. София: Ваньо Недков, 2000, с. 104.]
7. **Dimitrov**, Veselin. Istorija na radioto v Bulgaria (krajat na XIX v. – 1944 g.). T. 1. Sofia, 1994, s. 208 – 214.
[**Димитров**, Веселин. История на радиото в България (краят на XIX в. – 1944 г.). Т. 1. София, 1994, с. 208 – 214.]
8. **Migeв**, Vladimir. Politicheskata sistema na Bulgaria ot 9 juni 1923 do 9 septemvri 1944 g. – V: *Istoricheski pregled: nauchno-populyarno istorichesko spisanie*, 1990, god. XLVI, kn. 9, s. 77 – 90.
[**Мигев**, Владимир. Политическата система на България от 9 юни 1923 до 9 септември 1944 г. – В: *Исторически преглед: научно-популярно историческо списание*, 1990, год. XLVI, кн. 9, с. 77 – 90.]
9. **Rangelov**, Rasho. Svobodata na pechata v Bulgaria. Ch. 2. Sofia: Haski, 1995, s. 56.
[**Рангелов**, Рашо. Свободата на печата в България. Ч. 2. София: Хъски, 1995, с. 56.]

За автора

Мила Кръстева е докторантка в редовна форма на обучение в докторска програма „Културно-историческо наследство в съвременна информационна среда“ на Университета по библиотекознание и информационни технологии. Професионалните ѝ интереси са в сферата на съвременната българска история. Мила Кръстева е авторка на изследвания в областта на историята на пропагандата и методите за ограничаване на общественото мнение през първата половина на XX век.

За контакт с автора: mila.krv@abv.bg

**KIMON GEORGIEV'S CONTRIBUTION
TO THE ESTABLISHMENT OF THE FIRST BULGARIAN
PROPAGANDA INSTITUTION –
THE DIRECTORATE FOR PUBLIC RENEWAL**

Mila Krasteva

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: This article examines the coordinating function of Prime Minister Kimon Georgiev in founding, regulating and arranging the overall activities of the Public Renovation Directorate. Through promulgated decrees and decrees-laws in the State Gazette, as well as documents issued by the propaganda institution, it is proved that the leadership function in the argumentation of the new political order was carried out by Prime Minister Kimon Georgiev, and not by formally appointed directors.

Keywords: propaganda, Directorate for Social Renewal, May 19 coup.

About the author

Mila Krasteva is a PhD student in full-time study at the Doctoral Program “Cultural and Historical Heritage in Contemporary Information Environment” of the University of Library Studies and Information Technologies. Her professional interests are in the field of Contemporary Bulgarian History. Mila Krasteva is the author of studies in the field of propaganda history and methods of limiting public opinion in the first half of the twentieth century.

To contact the author: mila.krv@abv.bg